

Avrupa'da yamyamlığın karanlık tarihi

AYŞE EREN

<https://www.gzt.com/derin-tarih/avrupada-yamyamligin-karanlik-tarihi-2585243>

23 ARALIK 2016, CUMA

Avrupa'nın yamyamlığı bile bilimsel bir çerçevede sunulmakta, tarihteki kendi insanının et ve kanına bu denli ilgi duymuş bir kıta böylece temize çıkarılmaktadır. Ayşe Eren'in kaleminden Avrupa'da yamyamlığın karanlık tarihi!

Alman anatomist Gunther von Hagens'in büyük ilgi uyandıran "Body Worlds" başlıklı sergisi esas olarak plastinasyon yöntemiyle çürümez hale getirilen derisi yüzülmüş insan bedenlerini bütün halinde veya parça parça sergileyerek anatomiye yabancı kimselere insan vücudunu tanıtmayı amaçlıyordu.

Sergilenen insan bedenlerinin, sahiplerinin rızası alınmadan kullanılmasının, özellikle Uzak Doğu'dan kimsesiz, dilenci ve meczup kişilerin bedenlerinden izinsiz istifade edilmesinin ne kadar etik olduğu konusunda süregelen bir tartışma da olmasına rağmen bedenlerden istifade etme düşüncesi yeni bir şey değil

Yamyamlığa sağlık bahanesi

İnsan insanın dostu mudur yoksa kurdu mu? İkincisini gündeme getiren Thomas Hobbes, öfkemizi var gücüyle üzerine çekse de erken modern dönem tıp uygulamaları onu bal gibi de haklı çıkarıyor.

Reçel gibi mi desek yoksa? 17. yüzyılın sonlarına doğru bir Fransız keşişi insan kanından şifalı bir reçel ve marmelat yapıyormuş da ondan. “Kâseye koy, hızlıca karıştır, sonra incecik bir ipek bezden geçirerek süz...” Tarifin bir bölümü böyle. Tamamını veremiyoruz, zira yürek kaldıracak cinsten değil. 18. yüzyılın sonlarına kadar, modern tıbbın şahlanışından evvel insan kendi türünde arıyordu şifayı. Ama bir dost olarak değil, bir kurt olarak... İnsan bedeni harika bir tedavi kaynağı, insan kanı ise efsunlu bir ab-ı hayattı. Kemik, kan ve et dokuları, kimi zaman da iskelet üzerindeki bazı yosunsu oluşumlar başucundaki ecza dolabı vazifesi görüyordu. Peki sağlık bulmak yamyamlığa bir bahane olabilir miydi? İnsanın türdeşinin etinden, kemiğinden ve kanından faydalandığı bu geleneği, masum bir ambalaja sarıp “ceset tıbbı” olarak isimlendirdik. İşte yamyamlık geleneğinin beyaz önlük kuşanarak tıp âlemine süzülüşünden birkaç çarpıcı örnek...

Epilepsiye sıcak kan, çürüklere mumya

19. yüzyıl Danimarka'sında idam edilen mahkûmların altında, ellerinde bardaklarla bekleyiyordu halk. Tabii ki infazdan sonra aşağıya damlayacak sıcak kanı doldurmak için... Taze insan kanının epilepsiye iyi geldiğine inanıyorlardı çünkü. Bu ürpertici inancın kökleri ise yaklaşık 2.000 yıl öncesine dayanıyor: Meşhur Romalı Doktor Celsus dönemine... Bu yıllarda hastalara yaralı gladyatörlerin vücutlarından alınan saf kan veriliyordu.

Ceset tıbbının malzeme listesinde sadece taze kan yok elbette. “Mumya” ifadesine erken modern dönem gözlükleriyle baktığımızda, mumyalanmış bedenden elde edilen parçalar için kullanıldığını görürüz. Bu geleneğe mumya parçaları doğrudan ilgili bölgeye sürülüyor veya içeceklerle karıştırılıyor, böylece vücuttaki ezik ya da çürükler tedaviye çalışılıyordu. Söylentilere göre Fransa kralı I. Francis (1449-1547), yanında ufak bir mumya parçası taşır, kaza ya da olası tehlikelere karşı güvenle geçirirmiş gününü. İngiliz filozof ve yazar Francis Bacon (1561-1626) da mummyacılar. Bir mumya parçasının yaralanma sırasında akan kanı durduran çok güçlü bir tesire sahip olduğunu öne sürmüş. (Malum, Bacon adlı bu ilginç zat modern bilimi başlattığı için sık sık kutsanır.)

Avrupa'da insan eti yemenin, savaşta ele geçen rütbe sahibi bir düşmanın etiyle ziyafet çekmenin veya Romalılarda gladyatörlerin kanını içip dinçleşmenin derin bir mazisi var. Ama bunlar biraz da epik bir anlatımla uzak geçmişe işaret ediyor ve istisna olarak algılanıyor. Mesela Arslan Yürekli Richard'ın epik hikâyelerine veya Marco Polo'nun seyahat notlarına düşülen uzak zamanlar, “Avrupa'da yamyamlık” başlığı açısından çok da anlamlı değil. Oysa işleyeceğimiz dönem, tam da Avrupa'nın, boyunduruk altına alınıp terbiye edilmesi icap eden “insan yiyen vahşi öteki” kavramını inşa ettiği 'modern' yüzyıllardır.

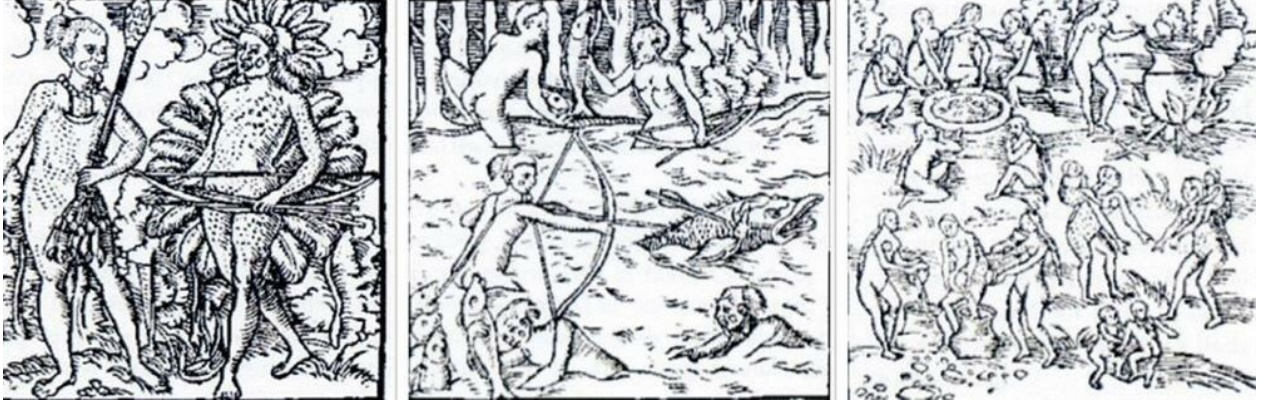
İnsan eti yemek

“İnsan eti yemek”, “insan kanı içmek” ve “yamyamlık” denildiğinde aklımıza hep “ilkel kabilelerin”, “yarı çıplak dans eden karaderili adamların” arasına düşmüş, kaynayan kocaman bir kazan içindeki beyaz adamın manzarası gelir. Hepimize eğer bir gün ıssız bir adaya düşersek, kumsalın hemen

gerisindeki dev yapraklı tropikal bitkilerin arasından bizi avlamak ve yemek üzere siyah kafalar uzanabileceği öğretilmiştir.

Özetle, eğer “medenî” dünyada değilseniz ve ormanda kaybolursanız karşınıza yamyamlar çıkar, ilkel borularından üfledikleri zafer tınıları ağaç dallarına sarılıp kıvrılan sarı renkli yılanların tıslamalarına karışır ve ormanın derinliklerinde 1,5 metre boyunda bir kazanda kaynayıp boynunda sivri taşlardan kolyeler taşıyan adamlara çorba olursunuz.

Bu, işin karikatür kısmı. 2011 Kasım ayında GEO dergisi “Avrupa’da yamyamlık” üzerine bir dosya hazırladı ve aslında araştırmacıların üzerine bir hayli zamandır eğildikleri bir konuya mercek tuttu: 17-19. yüzyıllarda Avrupa’da yamyamlığın gizli tarihidir konu. Berlin, Paris gibi Avrupa’nın lokomotif şehirlerinde boy göstermiş ve 19. yüzyıla kadar devam etmiş bir yamyamlığın tarihi de diyebiliriz buna. Lakin 14. ve 15. yüzyıllardan itibaren Afrika ve Güney Amerika’yı ziyaret eden eski dünyalı kâşiflerin, gezginlerin anlattıkları bilinen öykülerden hayli farklı bir tarihi bu.

Ölünün hayat iksiri

Rönesans döneminde yaşamış İtalyan düşünürlerinden, babası da bir doktor olan Marsilio Ficino (1433-1499), insan bedeninin yalnızca tedavi edici bir ilaç değil, aynı zamanda bir hayat iksiri olduğunu ileri sürmüştü. Mesela gencecik bir erkeğin kol damarından kanını emmek, bir yaşlıya gençlik aşısı yapacak, yaşam enerjisini enjekte edecektir. Bu inançla, yeni ölmüş genç bedenler ihtiyarların ömrüne ömür katacak kutsal birer kurban görevi görüyordu.

600'lerin sonlarında, İngiliz Dr. Toope'a ait günlük kayıtlarında, West Kennet toplu mezarından aldığı kemiklerden elde ettiği özel “soylu ilaç” ile birçok kişiyi tedavi ettiği yazılıdır. Dr. Toope “soylu ilacının” tarifini vermese de aynı yıl Şubat ayında Kral II. Charles'ın ölüm döşeginde çektiği acıları hafifletmek için kendisine yüksek dozda kafatası tozu verildiğini biliyoruz.

Howard H. Haggard da 1929'da kaleme aldığı eserinde II. Charles'ın doktorlarının özel bir panzehir, inci şurubu ve amonyağın hepsini birden ölmek üzere olan kralın boğazına boca ettiklerini yazar. İmparatorun onlara karşı koyacak gücü yoktur nasıl olsa. İşte Sir Walter Raleigh'in hazırladığı bu panzehir, kafatası tozu içeren meşhur “soylu ilaç”ın ta kendisidir.

16. yüzyılda yaşamış ünlü doktor ve kimyagerlerden, aynı zamanda tıbbî reformist olarak bilinen Paracelsus, taze cesetleri çok değerli bulanlardan biriydi. Nitekim meslektaşlarının cesetlere ilgisizliğini, "Hekimler bu kaynağın kıymetini bilselerdi, kimsenin cesedi darağacında 3 günden fazla kalmazdı" diye eleştirmiştir. Onun takipçilerinden Alman kimyager Johann Schroeder ise ölü beden nasıl hayat iksiri haline getirileceği konusunda şu tavsiyede bulunur: "Hastalıktan değil, cinayetten ölmüş, esmer 24 yaş civarındaki bir kişinin kadavrası, bir gece ay ışığında bekletilmelidir. Böylece kokusuz, tütsülenmiş et halini alır." Neden esmer? Çünkü o dönemde bu kişilerin kanının daha sağlıklı olduğuna inanılırdı. Kurbanın hastalıktan değil, cinayetten ölmesi de vücudunda herhangi bir marazın olmadığına işaretti.

Tıbbî yamyamlığın izlerini Avrupa'da 17. ve 18. yüzyıllarda yazılmış ecza reçetelerinde bulmak mümkün. Vücutta neyin nasıl işleme konulacağı, kanın hangi yolla vücuttan çekileceği reçetelerde ayrıntılı olarak tarif ediliyor. Ayrıca henüz can çekişenlerden kan alındığına da rastlamak mümkün. Mesela 15. yüzyılda Papa VIII. Innocent'e ölüm döşeğinde iken şifa bulsun diye kurban olarak 3 genç çocuğun kanının akıtılarak içirildiği, bu çocukların derhal, Papa'nın ise kısa bir müddet sonra öldüğü biliniyor.

Vücut yağları da şifa umuduydu

Kanda şifa vardır da yağda olmaz mı? Yağlar vücuttan dikkatlice ayrılarak onlardan romatizmal hastalıklara iyi geldiği düşünülen merhemler yapıyordu. İnsan bedeninin tedavilerde kullanılacak diğer bölümleri ise genellikle küçük parçalara ayrılıp şaraba veya alkole yatırılarak ilaç gibi tüketiliyordu.

Peki bu tedavi için kullanılacak cesetler nereden temin ediliyordu? Tabii ki kimsesizlerden, garibanlardan, asılanlardan. Bir de Anna Bergmann'ın işaret ettiğine göre bu tarz bir talep için pek çok genç cesedi bir anda bulabileceğiniz cephelerden. Dolayısıyla genç erkeklerden ilaç yapımında ideal "hammadde" olarak istifade edilmekteydi. Neredeyse sektörleşen bu uygulamanın idam mahkûmları veya cepheler üzerinde yoğunlaşmış olmasının yalnız "beden arzının" kolaylığıyla ilgisi yok. Bir başka sebep, bu genç bedenlerin hastalık geçirmeden ölmüş bulunmaları.

Hal böyleyken, GEO dergisinin ortaya attığı soru çok anlamlı: İnsanları mezarlarından çıkararak, kanını boşaltan, etlerini ayıklayan bir pratiği yamyamlık olarak kabul etmeyecek miyiz? Tarihçilerin bakış açısına göre "yamyamlık çeşitleri" olarak isimlendirilebilecek 3 temel kategori var. Tıbbî yamyamlık da bunlardan biri... Diğeri, "vahşi kabilelerin" bir ritüel olarak insan avlaması. Üçüncüsü ise ilahi dinlerde bile açıklıktan ölmek için ölünün etinin yenmesine izin verilmesi. Ne hikmetse bu yamyamlık tiplerinden sadece ritüel olanı kategorik ırkçı anlatımla ve belli bir coğrafyaya hapsedilmiş olarak karşımıza çıkıyor.

Bilimsel yamyamlık

Burada amacımız "Avrupalılar da yamyamdı ama..." diye tarih üzerinden zamanını şaşırılmış bir analiz yapmak değil. Yine elbette etrafta bir sürü av hayvanı ve bitki varken insan avlayıp yiyen ve bunu festivalle kutlayanlarla, çok çetin şartlarla mücadele ederken ancak yamyamlıkla hayatta kalabilmiş

olanlar arasında da (Alive filmini hatırlayalım!) bir ayırım yapmak icap eder. Avrupa'da da uzun süren savaşlar, hastalıklar, veba ve kıtlıklar sebebiyle bu zorlu imtihana defalarca düşülmüştür. Mafih uzun yıllar devam eden bir pratik olarak sıhhi sebeplerle insan eti yemesinin yamyamlık literatüründe ve görsel bilgisinde yer almaması yahut birini "vahşi" diye kodlarken, kendi yaptığını "tıbbî" bir uygulama olduğunun söyleyerek hafife almak, bizi "Yamyamlık nedir?" sorusunu tekrar düşünmeye davet ediyor.

Muhtemeldir ki, mezkûr kabile üyeleri buradaki tıbbî pratikleri görselerdi (kafa derisini yüzme, etlerini ayıklama, kurutma, toz yapıp krala içirme gibi) bunun da bir çeşit ayin olduğunu düşünmekte tereddüt etmeyeceklerdi. Lakin Avrupa'nın çok yakın geçmişinde yaşanan bu pratikler ırkî ve coğrafi bir itibarsızlaşmaya maruz bırakılmıyor. Kitlelerce içselleştirilmiyor ya da "alay edilmiyor". Aydınlanma ve Rönesans gibi "altın çağlardan", "yüksek ideallerden" mülhem Avrupa düşüncesine yamyamlığı yakıştırmak, üstelik bu düşünceye Hıristiyan teolojisinde kan ve ruh üzerinden bir yer açmak olur şey değil. Zira Avrupalının ötekini "vahşi-barbar-insan eti yiyen" olarak kurguladığı yüzyıllar için "yamyamın" her zaman hayatta kalmaya çalışan insan olmadığını söylemek pek kolay değil.

Özetle, yamyamlık mutlak olarak Avrupa coğrafyası dışında varolan bir şey gibi gösterilmektedir. Kendi türünü yiyenler elbette ilkel, medeniyetsiz vahşilerden başkaları olamazlardı. Medenî (yani insanların beyaz melon şapkalar taktığı ve filtre kahve içtiği) toplumlarda kendi türünü yemek, tüyler ürperten, kabul edilemez bir şeydir. Bu bağlamda Avrupa'da yamyamlık anlatılacaksa bile başka bir kategori açılarak 'tıbbî yamyamlık' kılıfı giydirilmelidir.

Velhasıl Avrupa'nın yamyamlığı bile bilimsel bir çerçevede sunulmakta, tarihte kendi insanının et ve kanına bu denli ilgi duymuş bu kıta böylece temize çıkarılmaktadır. Her zaman olduğu gibi bütün iyilikler Avrupa'ya, bütün kötülükler onun dışındaki dünyaya.

İnsan insanın sadece canını değil, etini de yer, bunu biliyorduk. Ama bu durum, geçtiğimiz yüzyıla dek sağlık ve uzun ömür adına bir yamyamlık formu olarak süregelişi, tarihin kıyılarına vurmamıştı. Tıp etiğini, insan haklarını ve daha pek çok disiplini yakından ilgilendiren bu konu, eline hassas bir terazi alıp yola koyulacak cesur tarihçileri bekliyor.